

УДК

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ЗАСОБОМ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ

Резніченко Ірина Геннадіївна,

к. пед. н., доцент

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

RIG.ua@ukr.net

Анотація. У статті проаналізовано можливості інклюзивного туризму як засобу формування національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Охарактеризовано сучасні форми та напрями інклюзивного туризму. Визначено, що провідними завданнями патріотичного виховання дітей та молоді засобами інклюзивного туризму виступили: пробудження патріотичних почуттів та історичної свідомості; прилучення їх до духовної спадщини, багатств національної культури; формування позитивного враження про діяльність музеїв та розуміння цінності культурно-історичних пам'яток, зосереджених у них.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, інклюзивний туризм, діти та молодь, музейна педагогіка, екскурсії, національна свідомість, патріотичні почуття.

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денаціоналізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей [1].

Відповідно до Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді: «головною метою є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин» [1]. Основні напрями патріотичного виховання знайшли відображення в Концепції національного виховання студентської молоді, Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки, Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Державній цільовій соціальній програмі національно-патріотичного виховання до 2025 року, Обласній цільовій програмі національно-патріотичного виховання Черкаської області протягом 2021–2025 років.

Серед видатних вітчизняних і зарубіжних вчених-педагогів до проблеми формування національної свідомості дітей та молоді зверталися Я.Коменський, Г.Сковорода, К.Ушинський, О.Духнович, А. Дістервег, Г.Ващенко, І.Огієнко, С.Русова, Дж.Дьюї, А.Макаренко, С.Френе, Я.Корчак, В.Сухомлинський та ін.

У сучасних вітчизняних дослідженнях визначають різні засоби національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Так, дослідник С. Волошин розглядає патріотичне виховання учнів початкової школи засобами музейної підготовки. Мають наукові розвідки щодо національно-патріотичного виховання як засобу формування соціальних та життєвих компетентностей студентської молоді І. Мурсамітова, Т. Гарбузюк. Формування основ патріотичного виховання у дошкільників засобами народознавства досліджували науковці М. Єпіхіна, Н. Курило.

Нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. На нашу думку, одним із таких шляхів можуть стати різноманітні форми та напрями інклюзивного туризму.

Таким чином, **метою дослідження** є вивчення можливостей інклюзивного туризму як засобу формування національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

Сучасними науковцями І. Бехом, К. Черною [2] розроблено Програму українського патріотичного виховання дітей та студентської молоді, у змісті якої окреслено основні тенденції патріотичного виховання, а «патріотизм трактовано як суспільну та індивідуальну цінність, важливий компонент структури особистості». У цьому документі зазначено, що патріотизм є «нагальною потребою і держави, якій необхідно, щоб усі діти стали національно свідомими громадянами – патріотами, здатними в недалекому майбутньому забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі, а в разі військової загрози – змогли відстояти її незалежність та суверенітет» [2, с. 27].

«Патріотизм є багатоаспектним поняттям, духовно-моральною якістю, духовно-моральним принципом, який базується на системі знань, почуттів, понять, переконань і визначається ставленням людини до себе, своєї родини, свого народу й Батьківщини, їхньої історії й духовно-культурних надбань, готовності до праці в ім'я процвітання народу й України» [3, с. 47].

До основних завдань національно-патріотичного виховання дітей та молоді належать:

- «утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;

- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;

- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;

- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;

- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;

- культивування кращих рис української ментальності - працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;

- формування мовленнєвої культури;

- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму» [1].

На нашу думку, для реалізації поставлених завдань якнайкраще підійде використання інклюзивного туризму.

Інклюзивний туризм для дітей та молоді з особливими освітніми потребами – це сучасний вид туризму, який дозволяє включити в туристичну діяльність будь-яку людину, незалежно від її фізичних можливостей, з урахуванням особливостей її фізично-психологічного стану і розглядається він, насамперед, як потужний засіб активної соціалізації та реабілітації.

Мета інклюзивного туризму конкретизується у завданнях, пріоритетними серед яких є:

– «інтелектуальний розвиток, розширення кругозору дитини;

– інтеграція у суспільство, відчуття самозначущості, відчуття себе частиною колективу;

– формування особистісних якостей (морально-вольових якостей, таких як наполегливість у досягненні поставленої мети, чесність, рішучість, організованість, відповідальність, самостійність, працьовитість, спортивний азарт, гуманізм, доброзичливість, повага, самоповага та почуття патріотизму та ін.);

– формування та розвиток толерантного ставлення (взаєморозуміння, взаємодопомога і т.д.);

– збереження та зміцнення фізичного, психічного та соціального здоров'я особистості, релаксація;

– створення сприятливих умов для самопізнання, самовизначення;

– оцінювання своїх результатів (самоаналіз);

- розвиток творчих здібностей, креативності;
- розвиток естетичних смаків;
- активне міжособистісне спілкування;
- розвиток та формування трудових компетентностей» [4, с. 122].

Дослідниця О. Кравченко класифікує форми та напрями інклюзивного туризму:

«Формами організації інклюзивного туризму для дітей та молоді з ООП є: походи вихідного дня, виїзди на природу, екскурсії до визначних місць, багатоденні походи, екскурсії, подорожі, фестивалі, оздоровчі табори, злети, туристські змагання-конкурси, походи фізкультурно-оздоровчого характеру, краєзнавчі експедиції та ін.

Напрями інклюзивного туризму виступають:

- природотерапія – саме природа є гармонійним середовищем для людини, де вона знаходить душевний спокій, можливість виразити емоції;
- релігійні маршрути – під час яких віра стає додатковою підтримкою;
- етнографічний туризм – під час якого відбувається самоідентифікація, вивчення своїх етнічних коренів, щоб відчутти себе особливим, наділеним давньою історією і власними культурними традиціями;
- культурно-пізнавальний туризм: відвідування музеїв щодо задоволення основної потреби людини – потреби пізнання;
- віртуальний туризм – дозволяє компенсувати дефіцит спілкування в умовах соціальної ізоляції» [5].

Одним з пріоритетних завдань під час інклюзивної туристичної діяльності є формування історичної свідомості та пробудження патріотичних почуттів у дітей та молоді, прилучення їх до духовної спадщини, багатств національної культури, сприяння розумінню цінностей культурно-історичних пам'яток.

Зосередимо свою увагу на культурно-пізнавальному туризмі – відвідуванні музеїв.

Сьогодні зростає роль музею і музейних мереж у справі глобальної «трансляції» культурної спадщини задля широкого їх використання в

освітньому процесі, зокрема в урочній та позаурочній діяльності. Оскільки музейні експонати, маючи свою цінність, є відбитком визначних подій історії України, героїчних подвигів і трудових звершень українського народу, а музейні реліквії виступають значним ілюстративним матеріалом (знаряддя праці, одяг, предмети побуту, особисті речі видатних діячів), вони допомагають учням відчутти історичну епоху та справляють на них велике враження. Жоден навчальний підручник чи посібник не матиме такого ефекту у здійсненні патріотичного виховання дітей та молоді, як музейні експонати чи реліквії [3, с. 75].

За своїм профілем музеї поділяються на: історичні; природничі; літературні; художні; мистецькі; науково-технічні; комплексні; галузеві тощо.

Погоджуємося з думкою науковців, що «з появою Інтернету роль музеїв в суспільстві суттєво трансформувалася, сучасний період розвитку музейної справи ознаменувався тенденцією переходу до концепції нової музеології за рахунок впровадження інноваційних ідей часткової музеєфікації та методу заснування музеїв нового типу: музеїв-заповідників, екомuzeїв, розважально-анімаційних та віртуальних музеїв тощо. Ці музеї репрезентують світові історико-культурну спадщину України» [6].

Таким чином, «патріотичне виховання засобами музейної педагогіки – це процес формування прихильності особистості дитини до своєї нації, ціннісного почуття приналежності до своєї Вітчизни, усвідомлення національної самобутності свого народу за рахунок використання інноваційних форм, елементів педагогічних технологій освітнього інтерактивного музейного середовища» [3, с. 89].

Однією з форм інклюзивного туризму у педагогічній практиці є екскурсії.

Екскурсії займають важливе місце у навчально-виховній роботі зі школярами та студентством, в тому числі й з дітьми та молоддю з особливими освітніми потребами.

«Екскурсійно-пізнавальний туризм має потужний педагогічний потенціал для розвитку творчих здібностей дитини завдяки тому, що сама «природа»

екскурсії як форма освітньої та просвітницької діяльності дозволяє органічно реалізувати на практиці базові загальнопедагогічні принципи – наочності, культуровідповідності, природовідповідності, співпраці. Екскурсійно-пізнавальний туризм може стати одним з ефективних засобів, що сприяють соціальній адаптації та соціалізації дитини, вихованню і гармонійному розвитку її особистості» [7, с. 249].

За змістом екскурсії поділяються на такі види: екскурсії на природу, музейні екскурсії, туристично-краєзнавчі екскурсії, комплексні екскурсії. Кожен з видів екскурсій має свої переваги та всі вони спрямовані на виховання у дітей та молоді любові до природи рідного краю, Батьківщини, на усвідомлення цінності та важливості шанобливого, відповідального ставлення до природи [4].

Особливе значення мають екскурсії до етнографічних музеїв (етнографічний туризм). «Оскільки проголошення незалежної України спонукало народ до глибокого вивчення своєї історії, традицій, обрядів, звичаїв, мови за останні десятиріччя їх кількість зросла. Основний фонд складається з оригінальних пам'яток історії, природи, знарядь праці, побуту творів образотворчого мистецтва. Зокрема, загальну рису експозицій музею становить велика кількість побутових речей, інтер'єр української селянської хати, велике зібрання українського одягу, різноманітність вишивок тощо. У пошукових експедиціях зустрічей зі старожилами учні записують народні пісні, легенди, вивчають побут жителів рідного краю давніх років та сьогодення» [8]. Крім того діти та молодь можуть брати участь у майстер-класах. Наприклад, виготовлення ляльки-мотанки, ліплення горщиків з глини, розпис писанок та ін. Завдяки цьому вони пізнають мистецтво українського народу, довідуються про особливості культури в різних регіонах України, традиційні народні ремесла України, народні традиції та обряди.

Детально знайомлячись з народними традиціями, оберегами, мистецтвом, предметами хатнього вжитку, інтер'єром, національним одягом, взуттям, зразками народних промислів України учні активізуються щодо музейної

діяльності, що, своєю чергою сприяє духовному та культурному відродженню України, а це є одним із завдань патріотичного виховання дітей та молоді.

Важливе значення мають туристично-краєзнавчі екскурсії по рідному місту. «Це сприяє формуванню позитивно насиченого образу рідного міста, ціннісного ставлення дітей та молоді до нього, вихованню почуття гордості за здобутки рідного міста, його історію та культуру. Сюди можемо віднести: музейні екскурсії, екскурсії містом, огляд тематичних виставок, театралізовані музейні заняття, виконання творчих завдань та проектів. Туристично-краєзнавчі екскурсії передбачають знайомство учнів та студентів з історією виникнення міста та походження його назви, його символікою, знайомство з історичними пам'ятками та визначними місцями, розповідями про видатних постатей, що походять з рідного міста» [3, с. 98].

Екскурсії на природу, краєзнавчі експедиції створюють сприятливі умови для екологічного виховання, виховання свідомого ставлення до природи нашої країни, культивування ставлення до природного середовища як важливого джерела життєдіяльності людини, визнання необхідності збереження екологічної рівноваги як необхідної умови повноцінного її життя.

«Природотерапія, яка має відновлювальний, оздоровчий та пізнавальний ефект завдяки багатим природнім ресурсам, характеризується адаптаційним потенціалом, доступністю та малозатратністю з фінансової точки зору та інших технічних засобів» [9]. Спілкуючись з природою, вивчаючи її об'єкти і явища, діти поступово усвідомлюють світ, у якому живуть: відкривають чудову розмаїтість рослинного й тваринного світу, усвідомлюють роль природи в житті людини, цінність її пізнання, відчувають морально-естетичні почуття й переживання.

Як в Україні, так і в світі, все більшої популярності набувають віртуальні екскурсії. «На сьогодні 3D-тури – це актуальний культурний продукт, який дає змогу набагато краще показати культурно-туристичні об'єкти та посилити роль культури у суспільстві, ніж це можна зробити під час перегляду фотографій, відеороликів, читання описів. 3D-тур дозволяє побачити простір навколо себе і

розглянути деталі навколишнього світу в найдрібніших подробицях, а також здійснити обертання і переміщення за віртуальним об'єктом» [10].

Для дітей та молоді (в тому числі й з ООП) перегляд віртуальних екскурсій сприяє розширенню кругозору і поглибленню знань, вихованню справжнього громадянина, формуванню пізнавального інтересу до предметів, що вивчаються, виникненню мотивації до навчання, підвищенню обізнаності українців історико-культурної спадщини Батьківщини. В умовах становлення та розвитку інклюзивного суспільства віртуальна екскурсія сприяє забезпеченню рівних можливостей для студентів та школярів з інвалідністю щодо туристичної діяльності, тим самим дозволить їм отримати статус активних суб'єктів соціокультурної діяльності.

Отже, під час проведення різноманітних форм інклюзивного туризму у дітей та молоді відбувається накопичення знань про історичні, культурні, географічні особливості міста, рідного краю, Батьківщини в цілому; позитивне емоційне переживання цінностей національної культури, горде сприйняття своєї належності до національно-етнічної спільноти, орієнтацію на бережне ставлення до пам'яток архітектури та культури, любов до природи; формування мотивів, умінь та якостей, що забезпечують відтворення ціннісних ставлень, патріотичних почуттів у поведінці та діях школярів та студентів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді: додаток до рішення колегії МОН від 16.06.2015. протокол № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text> (дата звернення: 15.01.2022).
2. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Гірська школа Українських Карпат*. 2015. № 12–13. С. 26–37.
3. Волошин С. В. Патріотичне виховання учнів початкової школи засобами музейної підготовки: дис... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2019.

263 с.

4. Пісняк В.С., Резніченко І.Г. Екскурсія як форма інклюзивного туризму для молодших школярів з особливими освітніми потребами. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2020. Вип.1 (3). ч. 2. С. 120–127.
5. Кравченко О.О. Інклюзивний туризм в умовах закладу освіти: принципи, функції, напрями та види. *Ввічливість*. 2022. №7. С. 45–58.
6. Музеї України : довідник / Міністерство культури і мистецтва України. Київ : Задруга, 1999. 137 с.
7. Заславська А. В. Педагогическая направленность работы экскурсовода: особенности подготовки организаторов инклюзивного туризма. *Ученые записи Орловского государственного университета*. №1(82), 2019. С. 249.
8. Личак І. С. Організація музейної справи в навчальному закладі : метод. посіб. Біла Церква, 2013. 116 с.
9. Кравченко О.О. Природотерапія як інноваційна технологія реабілітації дітей та молоді з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного туризму. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2020. Вип. 2 (47). С. 73–77
10. Масовець О. А. Віртуальні технології як передумова розвитку конкурентоспроможності підприємства. 2019. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/4753/virtualnarealnist.pdf> (дата звернення: 15.01.2022).